

בשטרותיו מופיע התאריך בסוף.⁴⁴ גם באלכסנדריה נהגו לכתוב את התאריך בסוף השטר.⁴⁵ ומדבריו של התשב"ץ משמע שבשטרי תקופתו היה התאריך חותם את השטר.⁴⁶ בין צוואות הגניזה מצויים שטרות רבים שתאריכם למעלה;⁴⁷ במיעוטם חותם התאריך את השטר.⁴⁸ בקובץ שלנו מופיע התאריך בכל השטרות בסופם.⁴⁹ גם אצל רב יהודה הברצלוני מופיע התאריך בסוף השטר,⁵⁰ פרט לגיטין ולכתובות, שבהם מופיע התאריך בתחילת השטר.⁵¹

2. תיאורו

(א) יום - בתוספתא מציינים את היום בשבוע, את השבוע בחודש, את החודש בשנה ואת השנה.⁵² בשטרות מדבר יהודה לא מצוין היום בשבוע אלא היום לחודש: "באחד למרחשון".⁵³ גם בנוסחי השטרות מיב מופיע יום לחודש ולא לשבוע.⁵⁴ תיאור היום בשבוע מצוי בכתובת אנטינואופוליס משנת 417 לסה"נ.⁵⁵ נוסחאותיהם של השטרות הבת-ר-תלמודיים משלבות את שתי השיטות ומרבית בפרטים: יום בשבוע, יום בחודש, שם החודש ומניין השנה.⁵⁶ בתלמוד הירושלמי מובא: "...או אינו אלא שנים בשבת, לא מצינו חשבון זה מן התורה".⁵⁷ בספר 'תורה תמימה' נאמר על כך: "ר"ל שלא מצינו שתציין התורה איזה מאורע למספר ימי השבוע לומר שזה אירע ביום פלוני מימות השבוע כמו שתציין מספר ימות החודש, וצ"ע במנהגנו בכתובות וגיטין וקנינים וכן בכתבי רשות לציין הדבר ליום השבוע... וזהו דלא כנהוג בתורה ובכל

44 ראה: וייס, חלפון. בכל השטרות שם, פרט לכתובות ולגיטין, מצוי התאריך בסוף השטר. וכך נהגו גם סופרים אחרים; ראה, למשל: שטרי אירוסין שנכתבו על יד נתן הכהן ביר' שלמה בשנים 1131-1132; פרידמן, שידוכין, עמ' 169-173.

45 תשובות הרמב"ם, בלאו, א, עמ' 143; ב, עמ' 420, 450, 456, 532.

46 שו"ת תשב"ץ, ג, תשובה שא, מהדורת לעמבערג, תרנ"א, דף מד ע"א. וראה: ספר תקון סופרים לרשב"ש, דף נו.

47 ראה: ריבלין, צוואות, במסמכים הללו: פ/10, 14, 15, 16; ב/6, 10, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 35, 37.

48 ראה שם, במסמכים הללו: פ/12, 14; ב/13, 24, 29, 32.

49 ראה, למשל: "וקנינו מן פל' זה למ' פל' זה על כל הכתוב למעלה בקנין שלם בחודש פל' שנת שמונים וחמש", להלן (29); "ומה שצוה בפנינו מ' פל' זה כתבנו בחודש פל' שנת כך וכך", להלן (38).

50 שטרות, רב יהודה ברצלוני, עמ' 4, 7, 13-14, 23, 43.

51 שם, עמ' 10, 25. וראה: פרידמן, משואין, א, עמ' 98, ובספרות שצוינה שם.

52 ב"ב יא:ב, מהדורת ליברמן, עמ' 167. וראה: פרידמן, משואין, א, עמ' 98.

53 ראה: ריבלין, צוואות, עמ' 44.

54 "ביום שני לחדש אפיפי שנת 27 למלך דריוס", ירון, יב (מבוא), עמ' 7. וראה: פורטן, גנוך, שם.

55 תודתי לפרופ' מ"ע פרידמן, שהפנה את תשומת לבי לתיאור זה. הוא מתייחס לכך במהדורה העברית של תיאור כתב היד של הכתובה.

56 חוץ מן השבוע שבחודש. ראה: פרידמן, שם, המשער שנהגו כן בגלל חקירות העדים, על פי המשנה סנהדרין ה:א. וראה: טיגאי, השבוע היהודי, עמ' 11-121.

57 ר"ה פ"א ה"א, נו ע"א. ודומה לזה בבבלי ר"ה ג ע"א.

המקרא".⁵⁸ אבל הרמב"ן בפירושו לפסוק "זכור את יום השבת לקדשו", כותב: "...וישראל מונים כל הימים לשם שבת... כי זו מן המצוה שנצטוו בו לזכרו תמיד בכל יום וזה פשוטו של מקרא".⁵⁹ וכתב על כך בספר 'תורה שלמה': "אבל לפי מה שכתב הרמב"ן דזה נרמז בקרא א"ש [=אתי שפיר], אע"ג דלא מצינו בתורה כן מ"מ עושים כן מטעם דנצטוו כן מקרא דזכור את יום השבת".⁶⁰

בהוראותיו של רב סעדיה גאון: "ואומר בשער הזה שהשטרות תאריכם בד' סימנים והם יום השבוע ויום החודש ואיזה חדש ואיזו שנה... למשל, בתלתא בשבא דהוא תשעה עשר בירח כסליו לשנת אלפא ומאתן ותלתין ותמני שנין למנינא...".⁶¹ גם השטרות שפירסם אפטוביצר מתקופת הגאונים כוללים: "ביום פל" דהוא אנך לירח פל" שנת כך וכך".⁶² אצל רב האיי גאון מופיע, אמנם, ניסוח מפורט רק בכתובה: "ביום פלוני דהוא כן וכן יומי בירח פלוני דשנת כן וכן למנינא".⁶³ ובגט: "בכך בשבת כך וכך לירח פל בשנת כך וכך".⁶⁴ ואילו בשטרות אחרים נאמר רק "ביום פלוני במקום פלוני".⁶⁵ אך בוודאי עשה כן לשם הקיצור ולא נתכוון לומר שבשאר שטרות לא יצוינו החודש והשנה.⁶⁶ הנוסחה הראשונה המלאה של תיאור הזמן בספר העיטור היא: "בששי בשבת בכך וכך ימים לירח פלו" למנין שאנו מונין כאן".⁶⁷ מכאן ואילך הוא מקצר וכותב: "בכך וכך בשבת". כך גם בכל השטרות המובאים אצל רבנו

58 ב' עפשטיין, לבר' א:ח, הערה מא (עמ' 30). ובמקום אחר כתב: "...וא"כ לא ס"ד שתצוה התורה דבר שהיא עצמה לא נהגה כן, ואמנם אצלנו המנהג ליחס כל דבר לימות השבוע... וצ"ע מקור מנהג זה"; לשמ' כ:ח, הערה נח (עמ' 208).

59 שם. הרמב"ן מסתמך על דברי ר' יצחק במכילתא: "לא תהא מונה כדרך שהאחרים מונים אלא תהא מונה לשם שבת". ובספר 'תורה שלמה', טז, עמ' סג, אות ריט, מביא לענין זה את דברי ר' יהודה בן בתירא ממכילתא דרשב"י: "מנין שכשאתה מונה הוי מונה אחד בשבת ושני בשבת ושלישי בשבת רביעי בשבת חמישי בשבת וערב שבת, תלמוד לומר, זכור".

60 שם, א, עמ' קג, אות תצג.

61 שייבר והאן, שם. זו שנת 926, שש עשרה שנה לפני פטירתו של רס"ג. בקטע אחר של רס"ג (זהה בהוראותיו לקטע זה, ראה: ריבלין, שם, הע' 52), התאריך מאוחר בשלושים ושמונה שנים: "בתלתה בשבה... דשנת אלפא ומאתן ושבעין שנין".

62 אפטוביצר, מסמכים, עמ' 26, 27, 29. את הביטוי "אנך" מדמה הוא ל"אינך" - "הנך" שפירושו "אלו", ולענייננו: "כך", ראה שם, עמ' 40, הע' לשו' 8. והנה מופיע ביטוי זה גם בגט חליצה המובא בהלכות גדולות, הילדסהיימר, ב, עמ' 145. וראה שם, מבוא, עמ' יג, הע' 15, את ההשערות שהעלו בקשר למלה זו. הילדסהיימר דוחה את כולן ואומר שזו טעות סופר: אנך במקום כך וכך. וראה: פרידמן, מעשה גדול, עמ' 195, הע' 10; הנ"ל, לקטע ממעשים, עמ' 664, הסבור אף הוא שזו טעות סופר: הכפלת האות א' והחלפת האות כ' באות נ'. לדעתי, לאור ריבוי השטרות שבהם מופיעה מלה זו, קשה לקבל את הנחת הטעות. ראה: אפטוביצר, מסמכים 3, 4, 8, שם.

63 שטרות, רה"ג, עמ' 13.

64 שם, עמ' 17.

65 שם, עמ' 20, 22.

66 שם, מעמ' 26 ואילך, אינו מציין כלל תאריך ומקום, וכותב: "שהדותא דהות באנפאנא וכו'", פרט לכתובת יבמין, עמ' 41, שחוזר ומפרט.

67 ספר העיטור, דף מ ע"א, אות תי"ו, תנאי.

שמחה, תלמיד רש"י: "זכרון עדות שהיתה בפנינו בכך בשבת בכך וכך ימים לירח פלני שנת כך וכך".⁶⁸

(ב) שנה - בתוספתא נזכר: "בשנה פל' ובמלכות פל'".⁶⁹ מניין שנות המלכות היא הוראה מחייבת, ומניין אחר פסול: "כתב לשם מלכות שאינה הוגנת... לשום מלכות יון, לבנין הבית, לחורבן הבית... תצא מזה ומזה".⁷⁰ ואומר על כך רש"י שהמניין לבנין הבית ולחורבנו פוסל כי לא נכתב לשם מלכות.⁷¹ ובגמרא⁷² אומר עולא: "מפני מה תקינו מלכות בגיטין משום שלום מלכות". ושאלו בתוספות:⁷³ "והא אמרינן בפ"ק דמסכת ע"ז (י ע"א) ובגולה (=בבבל) אין מונין אלא למלכות יון בלבד אלמא לא חיישינן לשלום מלכות".⁷⁴ וכתב הרא"ש:⁷⁵ "ולענין שלום מלכות אין נפקותא האידנא בפסק זה, דדווקא בימיהם שהיו עובדי כוכבים מונין בשטרות לשנות המלכים... תקנו שגם ישראל יעשה כן משום שלום מלכות, אבל האידנא לא קפדי וליכא שלום מלכות ונהגו למנות לבריאת העולם".⁷⁶

מסתבר, לדעתי, שהשנה הנזכרת בתוספתא היא למניין שנות השמיטה,⁷⁷ כפי שמופיע במשנה בעניין חקירות העדים: "באיזה שבוע, באיזו שנה, באיזו חדש, בכמה בחדש, באיזה יום".⁷⁸ והכוונה כאן היא: באיזה מחזור של שבע מתוך היובל הנוכחי, ובאיזו שנה במחזור שבע שנות השמיטה.⁷⁹

בשטר מארץ ישראל, מהמחצית הראשונה של המאה התשיעית, נכתב התאריך לבריאת העולם.⁸⁰ וכן בשטרות רבים מן הגניזה שנכתבו בארץ ישראל או שנוסחאותיהם ישראליות, המניין הוא לבריאת העולם.⁸¹ כך, למשל, ברוב הכתובות

68 מחזור ויטרי, שם. וראה בהרחבה על עניין זה: ריבלין, צוואות, עמ' 47 ואילך.

69 ב"ב יא:ב, צוקרמאנדל, עמ' 413.

70 משנה גיטין ח:ה.

71 רש"י גיטין עט ע"ב, ד"ה או שכתבה.

72 גיטין פ ע"א.

73 שם, ד"ה מפני.

74 מניין מלכות יוון הוא לתקופה שבה החלה מלכות יוון להתפשט בעולם. היה זה בשנת ג' תמ"ח ליצירה, ראה רבנו חננאל לע"ז ט ע"א. וראה: ספר העיטור, א, מאמר זמן, דף ו ע"ג. והוא מניין השטרות, שהחל בשנת 312 לפסה"נ. ראה: פרידמן, נישואין, א, עמ' 106.

75 גיטין שם.

76 וכך כתבו נמוקי יוסף, תוס' רי"ד ואחרים.

77 רק "שנה" למניין שנות השמיטה מקומה, לפי הסדר השנוי בתוספתא, לפני "מלכות".

78 סנהדרין ה:א.

79 ראה: רש"י סנהדרין, שם (מ ע"א).

80 מרגליות, א"ק, עמ' ז. וראה שם, עמ' קיח-קכו, נוסחאות של גיטין מארץ ישראל.

81 ראה: פרידמן, נישואין, א, עמ' 104 והע' 22.

הארץ־ישראליות⁸², ובמסמכים שמביא מאן בספרו, מן הערים רמלה, עכו ואשקלון.⁸³ וכן בשטרות מארץ ישראל המובאים בספרו של גיל.⁸⁴

רב סעדיה גאון מורה לכתוב: "ואיזו שנה לשנת מא לבנין בית שני וזאת שנת מלכות המלך אלכסנדר".⁸⁵ מניין זה מופיע, אמנם, גם בשטרות שנכתבו מחוץ לפוסטאט, אך שכיחותו רבה בעיקר בפוסטאט.⁸⁶ מתוך אוסף של עשרים וחמש צוואות מפוסטאט שנשתמר בהן תיאור הזמן, כמעט כולן נושאות את מניין השטרות בלבד.⁸⁷ רק שתי צוואות מציינות את תאריך הבריאה.⁸⁸ הצוואות מאלכסנדריה כוללות את התאריך ליצירה בלבד.⁸⁹ רבנו יצחק, רבנו שמחה ורב יהודה הברצלוני מונים גם הם את התאריך לבריאה.⁹⁰ וכך כותב הרשב"ש:

וזמן שכותבין בשטרות ובגטין הוא או לשם מלכות כדאית' בפ' המגרש ובפ' כל הגט...ומנין לכל מלך משנתו...או למלכות יון כדמשמע בפ"ק דע"ז, והיתה תחילת מלכותם אלף שנה אחר י"מ (יציאת מצרים) כדמשמע התם. ובמזרח מונין לזה המנין וכותבין למנין שטרות או שמונין למנין יצירת העולם כמנהגנו אנחנו.⁹¹

בקובץ שלנו מופיעה נוסחה אחת מלאה של התאריך: "ביום כל בכך וכך ימים לירח כל שנת ארבעת אלפים ושבע מאות ושמונים ואחת לבריאת עולם".⁹² תיאור דומה, ללא ציון היום בשבוע וללא פירוט השנה, מצוי בסיומו של נוסח שבועות

- 82 פרידמן, נישואין, ב, מסמכים 2, 4, 8, 11, 12 ועוד.
- 83 מאן, יהודים, ב, עמ' 49, שטר מרמלה; עמ' 52, שטר מעכו; עמ' 201, שטר מאשקלון. וראה: אסף, שטרות, רה"ג, עמ' 54, הע' 1, עמ' 59. וראה: הנ"ל, שטרות עתיקים, עמ' 12, הע' 2.
- 84 גיל, א"י, ב, עמ' 408, 419, 478; ג, עמ' 345, 428, ועוד.
- 85 שטרות, רס"ג, עמ' 181. וראה: ריבלין, צוואות, עמ' 52. שנת מלכות המלך אלכסנדר היא השנה הראשונה שאנו מונים למלכות יוון, וזו השנה הארבעים ואחת לבנין הבית השני. על פי הנאמר בגמרא (ע"ז ט ע"א): "מלכות פרס בפני הבית שלשים וארבע שנה מלכות יון בפני הבית מאה ושמונים שנה...", נובע שתחילת מלכות יוון היתה שלושים וארבע שנים לאחר בנין הבית השני. אלא שהמנין למלכותם מתחיל שש שנים לאחר מכן, בעת שפשטה מלכותם בכל העולם (ראה: רבנו חננאל, ע"ז, שם; רש"י ע"ז, שם, ד"ה נשייליה), כלומר, בארבעים ואחת שנה לבנין הבית. תאריך זה מחושב משנת 312 לפסה"נ ונקרא בנוסחאות השטרות: "מנין השטרות", וראה: ריבלין, שם, עמ' 51, הע' 99. וראה פירוט החשבון: תשובות הגאונים, הרכבי, סימן מה, עמ' 20-22; תשובות הרמב"ם, בלאו, ב, עמ' 667.
- 86 שהרי זה מנהג בבל, ראה ע"ז י ע"א.
- 87 ראה: ריבלין, צוואות, במסמכים הבאים: ב/11, 24, 25, 28, 34, 37 ואחרים; פ/10, 11, 12, 15.
- 88 שם, במסמכים הבאים: ב/21, 35.
- 89 שם, ב/29, 32. בנוסחי השטרות שנשלחו לרמב"ם, כל התאריכים לבריאה, ראה בתשובות הנוכרות לעיל, הע' 45. וכך בכל המסמכים מאלכסנדריה, ראה גולב, מסמכים, עמ' 17-46.
- 90 ספר העיטור, דף ו ע"ג; מחזור ויטרי, שם; שטרות, רב יהודה ברצלוני, עמ' 4, 38 ועוד. אמנם, בשני מקומות הנוסח שונה, עמ' 7, 44; אך נראה לי שאין הכוונה לשני סוגי מנין, אלא שנפלה כאן טעות סופר. וראה, למשל, שטר כתובה, עמ' 55: "ביום פלוני בכך בשבת".
- 91 תקון סופרים, שם. וראה עוד על מנין השנים: ריבלין, צוואות, עמ' 52-53.
- 92 גט, להלן (41).

האלמנה: "כתבנו בחודש פל בכך וכך ימים בו שנת כך וכך".⁹³ הנוסחאות השכיחות בקובץ הן קצרות ובאו רק כדי להזכיר לסופר שיש לתאר את התאריך: "בחדש פל";⁹⁴ "בחדש פל שנת פל".⁹⁵

ג. תיאור מקום הכתיבה

נאמר בגמרא: "אמר להו רב לספריה וכן אמר להו רב הונא לספריה כי קיימיתו בשילי כתבו בשילי ואע"ג דמסירן לכו מילי בהיני, כי קיימיתו בהיני כתבו בהיני ואע"ג דמסירן לכו מילי בשילי".⁹⁶ במקומות אחרים בגמרא מסופר על גיטין שהיה כתוב בהם "בשויירי מתא דעל רכיס נהרא", "בצד קלוניא מתא", "בסורא מתא".⁹⁷ וכך כותב רב סעדיה:

על נחיצות כתיבת המקום, פירושו שצריך לרשום בכתב שם המדינה שהעדות נעשתה שם ושם הנהר הגובל את העיר. למשל כמו שנכתוב עכשיו: "במדינת בגדד דעל דיגלת רבה מותבה" וכ"כ אם יהיו במדינה או בעיר מחוזות וחלקים שונים צריך שיכתבו גם שמותיהם וכ"כ שמות כל הנהרות הגובלים את העיר. ואל יהא הדבר הזה קל בעיניך לאמרם: אמ' להון רב לספריה כי יתביתו... אם גם אין בין שני המקומות כי אם שדה אחד.⁹⁸

כך מדגיש גם רב יהודה הברצלוני: "ובין בשטר זה ובין בכל השטרות צריך לכתוב בהן הזמן והמדינה שנעשית בה השטר כגון שמזכיר במתא פלוני דעל מקום פלוני מותבא או דעל כיף ימא מותבה לפי מה שהוא המדינה והמקום".⁹⁹ ואכן, ברוב השטרות הידועים לנו מצוין המקום.¹⁰⁰ במספר קטן מאוד של צוואות לא צוין המקום.¹⁰¹ הנוסחה השכיחה לציון המקום בפוסטאט היא: "בפוסטאט מצרים דעל נילוס נהרא מותבה".¹⁰² באלכסנדריה: "בנא אמון דעל כיף ימא רבה מותבה",¹⁰³

93 להלן (40).

94 להלן (1), (21), (43).

95 להלן (11), (19), (23), (44), וראה להלן (40), הע' לשו' 6-7.

96 ב"ב קעב ע"א.

97 שוירי, גיטין כז ע"א; קלוניא, יבמות קטז ע"ב; סורא, שם, קטז ע"א.

98 שייבר והאן, שם, עמ' 329; וראה: שטרות, רס"ג, עמ' 183-184.

99 שטרות, רב יהודה ברצלוני, עמ' 4.

100 כך בשטרי יב, כך בשטרי מדבר יהודה וכך ברוב הצוואות שבדקתי במחקרי.

101 ריבלין, צוואות, מסמכים: ב' 10, 26, 30; פ' 14. אפשר שהדבר נובע מטעות סופר.

102 שם, מסמכים: ב' 25, 34; פ' 11 ואחרים.

103 שם, מסמך, ב' 32. ובשו"ת תשב"ץ, ג, סימן שא, דף מד, עמודה ב, מעיר שכותבים נוסחאות אלה אף שהן כמשל, שהרי אין העיר יושבת ממש בשפת הים או בנחל. וכך הוא כותב: "דעל כיף ימא יתבא תרגום על שפת הים... ולומר לשון יתבא והיא אינה יושבת, לשון מקרא הוא: 'ואמרת אל צור היושבת על מבואות ים', ביחזקאל: 'יושבת העמק', בירמ' וכן יושבת בלבנון. ולשון רבותי ז"ל (מגילה ו' ע"א) דיתבא בריש טורא, יושבת בנחל, יושבת בין החלות. ואם הוא על שפת הנהר יכתו' דעל נהר פלוני יתבא כי כן לשון רז"ל בפ' כל הגט (גיטין כ"ז, ע"א) ובפ"ק דמציע' (כ),

ובדמשק: "בדמשק מדינתא דעל נהרי אמנה ופרפר מותבה".¹⁰⁴ הציון מתאר, בדרך כלל, נהר או ים, אבל בספר השטרות של רב האיי גאון כתוב: "למנינא דרגילינא ביה הכא במקום פלני מותבא דעל נהר או פסגא". ובהערה מעיר אסף שבנוסחאות אחרות לא מצאנו שצריך לסמן בדבר אחר, חוץ מנהר ומי מעיינות ובורות.¹⁰⁵ ברוב השטרות מופיע תיאור המקום בסמוך לתיאור הזמן, בראש השטר או בסופו. בקובץ שלנו מופיע השם "אליסאנו" בכמה שטרות,¹⁰⁶ אך איננו חלק מנוסחת המקום הרגילה. תיאור המקום כחלק מנוסחה מצוי רק בטופס הגט.¹⁰⁷

ד. קניין

בדיון בדבר המחלוקת בין רבי יהודה ורבי יוסי, על הצורך בכתיבת "מהיום", נאמר בגמרא: "בעא מיניה רבא מרב נחמן בהקנאה מהו אמר ליה בהקנאה אינו צריך".¹⁰⁸ ומסביר הרשב"ם: "בשטר שכתוב בו קנין וכו'".¹⁰⁹ בהמשך נאמר בשם רב פפי: "אקנייה וקנינא מיניה לא צריך", ומסביר הרשב"ם:

זהו שכותבין בכל שטר שכתוב בו קנין שני-קנינין אחד בתחילת השטר וכך אמר לנו הווי עלי עדים וקנו ממני וכתבו וחתמו והיינו אקנייה שהקנה לעדים בקנין סודר לזכות לו למקבל מתנה, ואחד בסוף השטר וקנינא מן פלוני לפלוני ככל מה דכתוב ומפורש לעיל כו' כדאמר לקמן בגט פשוט (דף קסא:) צריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה.¹¹⁰

בתקופת הגאונים התפשט בישראל שטר ההקנאה, ורוב השטרות, אכן, מזכירים את מעשה הקניין הן בפתח השטר והן בסופו.¹¹¹ גם בקובץ שלנו מופיע ה"קניין" בתחילת השטר ובסופו, כמעט בכל השטרות.¹¹² לעתים מתבצע מעשה הקניין בין אחד הצדדים ובין העדים, ולעתים, כאשר המתחייבים הם שניים, הוא מתבצע עם שניהם.¹¹³ גם שטרות הפותחים באחת הנוסחאות החלופיות, כגון "העידנו על

ע"א)... ואם היא רחוקה מהם מעט יכתוב דעל תחום כף וכו'". בצוואה אחרת מאלכסנדריה הנוסחה היא: "במדינת אלכסנדריה דעל כף ימא מותבה", שם, ב'29.

¹⁰⁴ בצוואה אחת צוינה נוסחה זו, שם, פ'16. אצל פרידמן, נישואין, ב', מסמכים 27, 56, הנהרות צוינו, אבל לא כן במסמכים אחרים.

¹⁰⁵ שטרות, רה"ג, עמ' 17, וראה שם, הע' 4.

¹⁰⁶ ראה לעיל, פרק שני, סע' א.

¹⁰⁷ להלן (41).

¹⁰⁸ ב"ב קלו ע"א.

¹⁰⁹ שם, ד"ה בהקנאה מהו.

¹¹⁰ שם, ד"ה אקנייה.

¹¹¹ ראה: ראבי"ה, ד, עמ' רפו-רפח, וראה: פרידמן, נישואין, א, עמ' 466, והערות ליברמן, שם, ב, עמ' 517.

¹¹² ראה להלן (1), הע' לשו' 1.

¹¹³ ראה, למשל, שם (3), שו' 11. ראוי לזכור, שיש שטרות שנוסחת הקניין אינה מופיעה בסופם, כי נקטעו או נתקצרה נוסחתם. וראה להלן, סע' ז.

עצמו",¹¹⁴ משלבים את ה"קניין".¹¹⁵ אמנם, בשטרות שאין בהם צורך בקניין, אין הוא מצוי.¹¹⁶

ה. רצון חופשי

נוסחה המציינת שהמתחייב בשטר עושה כן מרצונו החופשי הופיעה כבר בשטרי יב, ונראה שהיתה לה השפעה על השטרות העבריים.¹¹⁷ בשטרות מימי בר כוכבא באה הנוסחה בקצרה: "מן רעותי אנה שמעון בן מנחם".¹¹⁸ בספרי השטרות התרחבה הנוסחה. כך מוצאים אנו אצל רס"ג: "דבצבי נפשי קא מודינא קדמיכון כדלא באונס ולא במרע ולא בשגו ולא בטעו ולא בשלו אלא בליבא שלמא ובדעתא שלמתא";¹¹⁹ אצל רה"ג הנוסחה היא: "דבצבו נפשי כדלא באונס ולא במרע ולא בשגו ולא בשלו ולא בטעו אילא בליבא שלימה ובדעת שלמתא קא מודינא קדמיכון וכו'";¹²⁰ ואצל רב יהודה ברצלוני: "מחמת שרציתי ברצון נפשי ושללא באונס כלל לא אנוס ולא שוגג אלא בלב שלם ובנפש חפצה ובדעת שלימה";¹²¹ ובנוסח אחר: "רצוי גמור בלא שום זכר אונס כלל אלא בלב שלם ובנפש חפצה ובדעת שלימה ובעין יפה";¹²² נוסחת ספר העיטור קצרה: "דצביתי ברעות נפשאי",¹²³ וכמוה גם נוסחת רבנו שמחה: "שרציתי ברצון נפשי בלא אונס אלא בלב שלם ובנפש חפצה".¹²⁴

בקובץ שלנו מופיעה הנוסחה: "מחמת שרציתי ברצון נפשי בלב שלם ובנפש חפצה ועין יפה".¹²⁵ נוסחה אחרת היא: "מחמת שרצינו ברצון נפשינו שלא באונס אלא בלב שלם ונפש חפצה ודעת מתוקה".¹²⁶ בכת"מ באות הנוסחאות הללו: "מחמת שרציתי ברצון נפשי בלא שום זכר אונס אלא בלב שלם ובנפש חפצה",¹²⁷

¹¹⁴ ראה לעיל, סע' א.

¹¹⁵ ראה, למשל: (16), (17).

¹¹⁶ למשל, שטר מודעה, להלן (18). וראה: שטרות, רב יהודה ברצלוני, עמ' 59-60. שטר מחאה, להלן (21). ראה במבוא לשטר; שטר הצוואה אינו מצריך קניין, ראה: ריבלין, צוואות, עמ' 73-74, וראה להלן (38); גם גט, שביעת האלמנה ושליחות ב"ד, אינם זקוקים לקניין, ראה להלן (41), (40), (43).

¹¹⁷ מופס, עיונים, עמ' 138-139.

¹¹⁸ ראה להלן, שער שני (1), הע' לשו' 1-2.

¹¹⁹ שטרות, רס"ג, עמ' 185, וכן, שם, עמ' 175.

¹²⁰ שטרות, רה"ג, עמ' 20.

¹²¹ שטרות, רב יהודה ברצלוני, עמ' 8.

¹²² שם, עמ' 14.

¹²³ א, דף סו ע"ב.

¹²⁴ מחזור ויטרי, עמ' 795. על הנוסחה וניתוחה, ראה: פרידמן, נישואין, א, עמ' 135 ואילך, וראה להלן בשטר ארישות כרם (1), הע' לשו' 1-2.

¹²⁵ שטר ארישות כרם (1), שו' 1-2. והשווה שם (24), (25).

¹²⁶ שטר חלופה, להלן (3), שו' 2-3, והשווה לשטרות (33), (37), (39). שילוב של שתי הנוסחאות, שם (4), שו' 2-3.

¹²⁷ שם. שטר מתנה ארוס לארוסתו, שו' 3-4, ובשינוי, בשטרות הנאים: מתנה לחוד; מתנה; הרשאה.

ובתוספת של "ובדעת שלמה";¹²⁸ "ברצון נפשנו", "ברצון נפשי בלא שום אונס בעולם".¹²⁹

ו. נוסחאות האחריות והנאמנות

רס"ג מביא את נוסחת האחריות: "והוא צריך לכתוב וקביל עלוהי פלוני דנן אחריות זביני אילין ואחריות זוזי אילין עלוהי ועל ירתיה בתרוהי".¹³⁰ במקומות רבים בספרו קושר רס"ג את שלושת העניינים: אחריות, נאמנות וקניין.¹³¹ נוסחת נאמנות מובאת בשטר ההלוואה, וזה לשונה: "כל אימאתי דייפיק שטרא דנן כד לא קריע או כד לא כתיב על גביה או כד לא נקיט תבארא עליה מהימן הוא פלוני בדיבוריה כתרינ שהדי עלך... בלא שבועתא ולא גזירתא".¹³² בשטר המתנה מבחין רס"ג בין "אחריות", שאין צורך לכתבה, ובין "נאמנות", הנדרשת אף בשטר מתנה.¹³³ ואילו במתנת שכיב מרע אין צורך לא באחריות ולא בנאמנות: "ולא יצטרך לבטל מודעה או לכתוב מהימנות או לערוב אחריות".¹³⁴

גם רה"ג מביא את שתי הנוסחאות הללו בשטרות השונים: "ואחריות שטר חוב דנן עלי וכו', מהימן פל' דנן למימר לא פריענא... בלא שבועה ובלא גזירתא וכו'".¹³⁵ בשטר אביזאריה קדמה נוסחת הנאמנות לנוסחת האחריות.¹³⁶ גם רס"ג וגם רה"ג משלבים בתוך נוסחת האחריות את נוסחת ה"פיצוי": "כל דייתי מארבע רוחי עלמא בר וברת... אקום אנא וכו', ונפצי ונברי וכו'".¹³⁷

בעל העיטור דן בהרחבה בשני העניינים הללו¹³⁸ ומשלבם בנוסחאות שטרותיו: "וליתהמן פלו' וירתיה בתריה עלי... כולהון יהון אחראין וערבאין וכו'".¹³⁹ תופעה מעניינת בהתפתחותן של הנוסחאות הללו היא שהן הולכות ומתרחבות. אני משער שהנוסחאות הקצרות, הקדומות, הותירו עדיין מקום לספקות. התרחבותה של הנוסחה, באופן שהמתחייב בשטר נוטל על עצמו את מלוא האחריות ומעניק לצד שכנגד את מלוא הנאמנות, באה למנוע, עד כמה שאפשר, היווצרות ספקות. בעל העיטור עצמו מבקש לדעת באחת משאלותיו, מה מידת נחיצותה של המלה

128 שטר פשרה, שם, שו' 3-5.

129 שטר שותפות, שם, שו' 2-3; שטר מחילה, שם, שו' 3.

130 שטרות, רס"ג, עמ' 186.

131 שם, עמ' 195, שו' 13; 196, שו' 8; 205, שו' 9; 208, שו' 1-2, ועוד.

132 שם, עמ' 198-199. נוסחה אחרת של נאמנות ראה שם, עמ' 201-202. לעניין הגזירה, ראה לעיל, פרק שני, סע' ה.

133 שם, עמ' 212.

134 שם, עמ' 214; והשווה שם, עמ' 217, 218. וראה: ריבלין, צוואות, עמ' 338.

135 שטרות, רה"ג, עמ' 21.

136 שם, עמ' 23-24.

137 שטרות, רס"ג, עמ' 187; שטרות, רה"ג, עמ' 24.

138 ספר העיטור, מאמר אחריות, א, דף טו ע"ג ואילך; מאמר נאמנות, שם, דף כג ע"א ואילך.

139 ב, דף יב ע"ג.

"כשירים" בנוסחת הנאמנות. השיבו לו שהחשיבות רבה, ורק באמצעותה יוכל הצד האחר, מקבל הנאמנות, לגבור על שני עדים שיתייצבו כנגדו.¹⁴⁰ נוסחאות רחבות כאלה מצויות בשטרי רב יהודה ברצלוני: "ומעכשו נתתי לו ארבע אמות קרקע בחצר שלי במתנה גמורה וכו', והשלטתיו על כל מקרקעי ומטלטלי וכו', עד שיגבה ממון זה עד גמרא ממני ומכל מה שימצא לי בין בפני בין שלא בפני בין ממה שקניתי בין ממה שאני עתיד לקנות... נאמן יהא עליך על זה כשני עדים כשרים ואתה פורע לו זוזים בלא חרם ובלא שבועה ובלא שום טענה בעולם".¹⁴¹ רב יהודה ברצלוני מוסיף ואומר: "וכשכותבין העדים נאמנות זו, אין כותבין אותו עד שנמלכין בעת הקנין ללוה".¹⁴² בקובץ שלנו מופיעות תדיר נוסחאות האחריות והנאמנות. האחריות איננה לנכסים בלבד, כפי שהיא מופיעה בגמרא,¹⁴³ אלא היא כללית, לכל ענייני השטר.¹⁴⁴ במסגרת נוסחת האחריות הרחבה השתרש הביטוי הפותח הנמצא בקובץ וכן בספרו של רב יהודה ברצלוני: "ואם חס ושלוש עכבתי וכו'".¹⁴⁵ וכן נוסחת פיצוי רחבה ומקיפה: "וכל מי שיבא מארבע רוחות וכו'".¹⁴⁶ הרחבת נוסחת האחריות מתבטאת גם בכך שהיא חלה גם על התחייבות הצדדים שלא לחזור בהם מהעסקה,¹⁴⁷ וכן שלא להעלות טענות וערעורים בעתיד.¹⁴⁸ נוסחת הנאמנות מעניקה למלווה נאמנות רחבה של "שני עדים כשירים".¹⁴⁹ הרחבת הנוסחה מתבטאת בכך, שהמתחייב מקבל על עצמו מראש, שגם אם יעלה טענת אמת חדשה יהא הצד האחר נאמן לומר: כבר ידעת, סברת וקיבלת: "שיהא נאמן לומר כבר פרשתי לך מום זה בכלל המומין שבו נאמנות גמורה ושלמה".¹⁵⁰

ז. נוסחת סיום

רס"ג כולל את האחריות, הנאמנות והקניין בין העניינים החותמים את נוסחת השטר.¹⁵¹ באחד מהשטרות המיוחסים לו באה נוסחת חתימה זו: "ומה דהוה קדמנא כתבנא וחתמנא ויהבנא להון דליהוי בידיהון לזכו".¹⁵² בשלבו את כל העניינים הבאים

¹⁴⁰ ראה: תשובות חכמי פרובינציא, מהדורת א' סופר, ירושלים תשכ"ז, דיני שטרות, סימן מה, עמ' 411.

¹⁴¹ שטרות, רב יהודה ברצלוני, עמ' 53-54.

¹⁴² שם, עמ' עמ' 54.

¹⁴³ כתובות לד ע"ב, ובמקומות רבים אחרים.

¹⁴⁴ ראה להלן (1), הע' לשו' 11-12.

¹⁴⁵ ראה להלן (5), הע' לשו' 6.

¹⁴⁶ על נוסחה זו, ראה לעיל, פרק חמישי, סע' ב.

¹⁴⁷ להלן (1), הע' לשו' 10; (22), הע' לשו' 5-6.

¹⁴⁸ להלן (22), הע' לשו' 9-11.

¹⁴⁹ להלן (5), שו' 11-9.

¹⁵⁰ להלן (29), שו' 12-11.

¹⁵¹ שטרות, רס"ג, עמ' 195, 196, ועוד.

¹⁵² שם, עמ' 204.

בסוף השטר, הוא מורה: "ויוסיף על כך את האחריות והנאמנות והקניין ומה דהוה קדמנא בשלמותו".¹⁵³ בשטר צוואה המיוחס לרס"ג נאמר: "וכתבנו וחתמנו ונתנו לפלו' דא למהוי בידיה לראיה ולזכות ביום פלוני לירת פלוני שנה פלו' במתא פלונית שריר וקיים".¹⁵⁴

נוסחת רה"ג מורה על ביטול המודעה ועשיית הקניין: "ושהדותא דא כתבנא וחתמנא ויהיבנא ליה לפל' דליהוי בידיה לזכו ולראיה".¹⁵⁵ נכללים בה גם הביטויים: "כתיקון חכמים", "דלא כאסמכתא".¹⁵⁶

נוסחתו של רב יהודה ברצלוני אחידה ואף מוגדרת יותר. הוא מסיים: "ומה שהיה בפנינו ביום וכו' כתבנו וחתמנו ונתנו ביד פלוני זה להיות ביד ובד הבאים מכחו לראיה ולזכות והכל שריר וקיים".¹⁵⁷ דומה לה נוסחתו של בעל העיטור לשטר מעשה בית דין: "ומאי דהוה קדמנא... כתבנא וחתמנא ויהיבנא ליה לידא דהדין פלוני למיהוי ליה לזכות ולראיה".¹⁵⁸ אמנם, שונה נוסחת הסיום של שטרי עדים. לאחר קבלת קניין, ושילוב הביטוי של "כתיקון חכמים",¹⁵⁹ מצויה נוסחה זו: "ושטר... דא כחומר כל שטרי... דנהיגין בישראל מיומא דנן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי ותיהוי בידא דפלוני לזכות ולראיה".¹⁶⁰ נוסחת הסיום של רבנו שמחה אחידה וקבועה: "וקנינא מן... ככל מה דכתוב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה שריר וקיים".¹⁶¹ גם הוא מקדים לנוסחה, במקומות אחדים, את הנוסח הבא: "ואחריות וחומר שטר... זה קיבלתי עלי ועל יורשי כחומר כל שטרי... העשוין כתיקון חכמים מן יומא דנן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי וקנינא וכו'".¹⁶²

נוסחת הסיום בקובץ שלנו רחבה מאוד וכוללת את כל הביטויים הנזכרים: "ואחריות ארישות זו וחומר כל הכתוב בשטר זה קיבלנו עלינו ועל כל יורשינו כתיקון חכ' דלא כאסמכתא וטופסא דשטרא וקנינו ממ' פל' לפל' על כל הכתוב למעלה בקנין שלם בחדש פל'".¹⁶³ לעתים היא באה בתוספת של "שריר וקיים".¹⁶⁴ הנוסחה הרחבה

153 שם, עמ' 205.

154 שם, עמ' 217, וראה לעיל סע' א; וראה עוד: שטרות, רס"ג, עמ' 262, 267.

155 שטרות, רה"ג, עמ' 24, 29, 30, 31, ועוד.

156 שם, עמ' 26, 33.

157 שטרות, רב יהודה ברצלוני, עמ' 46, 49, ועוד.

158 ספר העיטור, א, דף נב ע"ד.

159 שם, דף מ ע"ב-ע"ג; מא ע"ג.

160 שם, דף מ ע"ב.

161 מחזור ויטרי, עמ' 790, 791, 794.

162 שם, עמ' 796, 797. לענין הנוסחה "לזכות ולראיה", ראה: ריבלין, צוואות, עמ' 78-79; לענין "שריר וקיים", ראה שם, עמ' 82-84, וראה להלן (11), הע' לשו' 16; לענין "דלא כאסמכתא", ראה להלן (1), הע' לשו' 12-13; לענין "מנא דכשר וכו'", ראה להלן (27), הע' לשו' 20.

163 להלן (1), שו' 11-13; (3), שו' 9-11; (5), שו' 11-13.

164 למשל (11), שו' 14-16. מכיוון שבכל הקובץ מופיע הביטוי "שריר וקיים" שלוש פעמים בלבד, במסמכים (11), (27), (28), נראה לי שהשטרות באליסאנה נוהגים כשיטה שעל פיה ביטוי זה איננו חלק בלתי נפרד מנוסחת השטר. שיטה זו מוצגת על ידי הרשב"ש בספרו 'תיקון סופרים'. ראה: ריבלין, שם, עמ' 83.

הזאת מובאת במקצת מהשטרות רק בחלקה.¹⁶⁵ בקובץ שלנו קיימת גם נוסחת סיום אחרת, הבאה במיוחד באותם מקרים שבהם פונה רק צד אחד אל העדים ואין שם צורך במעשה קניין. למשל, בשטר המודעה נאמר: "ומה שמסר לפנינו כתבנו וחתמנו ונתנו לו בכך וכך בשנת וכו'";¹⁶⁶ ובשטר מחאה: "ומה שמיחה לפנינו כתבנו וחתמנו ונתנו לו לזכות בחודש פל'".¹⁶⁷ גם בקובץ זה, כמו בשאר ספרי השטרות, נתייחדו נוסחאות סיום לשטרי בית דין ולשטרי משפחה.¹⁶⁸

נוסחאות כתי"מ דומות מאוד לאלה שבקובצנו: "ואחריו' וחומר מכירה זו קבלתי עלי ועל יורשי אחרי... כהגון וכתקון חכמים דלא כאסמכתא וקנינו מן... על כל הכתוב למעלה בקנין גמור ביום פלו' כו'".¹⁶⁹ גם בכתי"מ שונים שטרי המודעה, המחאה ודומיהם, וכמו כן גם שטרי מעשי בית דין, בנוסחאות הסיום שלהם משאר השטרות.¹⁷⁰

¹⁶⁵ להלן (6), שו' 10; (8), שו' 9-10; (9), שו' 6-7.

¹⁶⁶ להלן (18), שו' 10.

¹⁶⁷ להלן (21), שו' 5.

¹⁶⁸ ראה, למשל (40), (43).

¹⁶⁹ כתי"מ, שטר מכירה, שו' 17-20, ובשינוי קל, שם, שטר מכירת בהמה, שו' 12-15, ועוד.

¹⁷⁰ ראה, למשל, שם, שטרי מודעה; מחאה; שבועת אלמנה.

שער שני

שטרי אליסאנה

הוצאת

שטרי קרקעות

על סדר השטרות במהדורה זו ונתונים נוספים על דפי הקובץ, ראה לעיל בשער הראשון, פרק שני, סעי' א.

א.א. שטר ארישות כרם (1) דף 10ב [שו' 14-1]

תש"ח 1947

מבוא

שטרי ארישות נזכרים כבר במשנה ב"ב י"ד ובתוספתא ב"מ א:ח. מהות העסקה מבוארת בסוגיה התלמודית, ב"מ קג ע"א ואילך. סוגי הארישים השונים ונוסחאות השטר שבכל עסקה נתבארו בספרו של רב יהודה ברצלוני, עמ' 94 ואילך, ובספר העיטור, א, קבלנות, דף סב ע"ג. וראה: א' גולאק, לחקר תולדות המשפט העברי בתקופת התלמוד, ירושלים תרפ"ט, עמ' 109-137; אנציקלופדיה תלמודית, ערך "אריס", ב, ירושלים תשי"ב, עמ' קפו ב, ואילך. שטרי ארישות מובאים אצל דינור, תולדות ישראל, ב, ב, עמ' 209-210.

השטר שלפנינו כולל בתוכו הסכם ארישות מיוחד במינו ואין כדוגמתו במקורות התלמודיים שנזכרו. מדובר בארישות המוליכה לשותפות. ההסכם כולל שני שלבים. בשלב הראשון מתחייב האריס לטעת ולשפץ, לעמול, לזמור ולחפור. הוצאות רכישת הזבל יפלו על שכם האריס, וכן הוצאות הבאת הזבל לכרם. כן יוציא משלו עבור נטירת הכרם, הבאת הענבים ליקב ודריכתם. תמורת כל החובות הללו יזכה האריס לקבל מדי שנה, החל בשנה הראשונה, חלק קבוע מן הפירות. על קבלת זכות למגורים בתמורה לשיפוץ חורבה, ראה: שו"ת הרי"ף, מהדורת רוטשטיין, סימן ג, עמ' 25. תופעה זו מוכרת מבתי ההקדשות במצרים, ראה: גיל, הקדשות, עמ' 76 ואילך.

בתום השלב הראשון יזכה האריס לקבל בעלות על חלק מגוף הכרם, וכן יקבל את הפירות של אותו חלק. בשלב זה הופך האריס לשותף בגוף הכרם. הצדדים יצטרכו לציין במפורש בשטר את פרטי העסקה, דהיינו: גודל חלקו של האריס בפירות בשלב הראשון; אורך תקופת השלב הראשון; גודל חלקו של האריס בגוף הכרם בתום השלב הראשון. על עסקה מסוג זה ראה: גולאק, שם, עמ' 130. מתוך

לשון השטר נראה שבעת התחלת השלב השני, הוא שלב השותפות, מסתיימת תקופת האריסות ושוב אין חובה על האריס לעמול בכרם עבור שותפו.

כיוון שמדובר בעסקה רב שנתית, מתחייבים שני הצדדים באמצעות עשיית מעשה קניין שלא יחזרו בהם מן העסקה בטרם הגיעה זו לסיומה. בקשר לכך ראוי להזכיר את דברי רבי יהודה, המתיר לכתוב שטר אריסות במועד, שמא יחזור בו מן ההבטחה ושמא יקדמנו אחר, תוספתא מו"ק ב:ג. על פי זה מסביר ליברמן את ההלכה שהמוצא שטר כזה לא יחזירו, שמא חזרו בהם וחזרה מצויה בין סוחרים; ראה: תוספתא כפשוטה, נזיקין, עמ' 145-146.

היינו מצפים לראות שבעסקה כזאת יהיה האריס נחות מבעל הכרם. אך מתוך השטר שלפנינו עולה מסקנה אחרת. בשלב הראשון, אמנם קטן חלקו של האריס ביבול; כך משמע לכאורה משו' 6. אבל בשלב השני זוכה האריס לבעלות בגוף הכרם והופך לשותף שווה-מעלה לבעל הכרם. הזכות לדרוש את חלוקת הבעלות עומדת לשניהם בשווה, וכל אחד מהשותפים יכול לממשה. גם העובדה ששני הצדדים מתחייבים שלא יחזרו בהם מההסכם מלמדת על כוחם השווה של הצדדים. מסקנה בלתי שגרתית זו בדבר כוחו הרב של האריס ניתנת להסבר בכך שהיה מחסור חמור בידיים עובדות; רק תנאים משופרים כאלה של "קניית קרקע" בדרך של עבודה יכלו למשוך עובדים לעבודת האדמה. ראה לעיל, שער ראשון, פרק שלישי, סע' ה. וראה להלן, שטר המשכונה (א), (10), הע' לשו' 4.

חלקים מתוך השטר: שורות 1-6; 8-9, הובאו אצל אסף, מקורות ומחקרים, עמ' 100-101 (=מקורות לקורות היהודים בספרד, ציון, ו [תש"א], עמ' 33-34).

נוסח השטר - אריסות כרם

א'ר'י'ש'ו'ת' כ'ר'ם'

1. כן היה שאמר לנו פל' ב' מ' פל' היו עלי עדים בקנין כתבו וחתמו ותנו למ' פל' מחמת שרציתי ברצון נפשי בלב
2. שלם ובנפש חפצה ועין יפה ונתתי לו כל אריסות כרם שיש לי בכאן באליסאנו במקום פל' בסמוך לכרם פל' ופל'
3. בשם ומקצת כרם זה חרוב בלא גפנים שיטע פל' זה וישפץ בין הגפנים בכל מקום שיצטרך ושיעבוד (?)
4. ויעמול כרם זה בזמירה ובחפירה כך וכך שנים תחילתן זמן שטר זה עמילה יפה ויוליך לשם כך וכך משאות
5. של זבל בתוך זמן זה ובעוד שיוציא משלו כל זמן זה הקצוב בנטירת כרם זה כולו ובהבאת הענבים לבית
6. היקב ובדריכתן ובכך יזכה פל' זה בפירות בכך וכך חלק ולאחר זמן זה כשישלם מ' פל' זה כל תנאין
7. אלו יזכה לאלתר כך וכך חלק שלי מעיקר כרם זה ומפירותיה ואם רצה «לחל» אחד ממנו לחלוקה